

Obrazovne mogućnosti mladih iz albanske zajednice u Preševu i Bujanovcu

Sadržaj

1. Uvod i metodologija	3
2. Nedostatak udžbenika i nastava uz alternativne materijale	3
3. Jezik, takmičenja i iskustva nejednakog tretmana	4
4. Izbor mesta studiranja	5
5. Od diplome do posla: zapošljavanje i profesionalne mogućnosti	6
6. Odnosi sa vršnjacima iz drugih zajednica i odvojeno školovanje	7
7. Ostanak ili odlazak: kako mladi vide svoju budućnost	8
8. Zaključak	9
9. Ograničenja istraživanja	9
10. Izvori	10

Obrazovne mogućnosti mladih iz albanske zajednice u Preševu i Bujanovcu

1. Uvod i metodologija

Ovaj izveštaj analizira percepcije i iskustva u vezi sa obrazovnim mogućnostima mladih iz albanske zajednice u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, na jugu Srbije. Podaci su prikupljeni putem onlajn upitnika od učenika srednjih škola, studenata i osoba koje su završile studije, kao i nastavnika/profesora koji rade sa učenicima iz ove zajednice.

Upitnici su sadržali otvorena i zatvorena pitanja o dostupnosti udžbenika i nastavnih materijala, iskustvima tokom školovanja, mogućnostima i izboru mesta studiranja, priznavanju kvalifikacija, zapošljavanju, planovima za budućnost i odnosima sa vršnjacima iz drugih zajednica.

Broj ispitanika

U upitniku za srednjoškolce zabeleženo je 18 popunjenih formulara. Dva formulara sadrže potpuno identične odgovore, zbog čega su u analizi tretirana kao jedan odgovor. Analiza se zato zasniva na **17 jedinstvenih odgovora srednjoškolaca**.

Od njih je 15 iz Bujanovca, a dvoje iz Preševa. Četrnaest ispitanika su devojke, dvojica mladići, dok jedna osoba nije želela da navede rod. Petoro pohađa drugi, petoro treći, a šestoro četvrti razred srednje škole. Jedna ispitanica navela je da je završila srednju školu.

Upitnik za studente i diplomce popunile su **četiri osobe** – dve koje trenutno studiraju i dve koje su završile studije. Troje je iz Bujanovca, a jedna osoba iz Preševa.

Upitnik za nastavnike i profesore popunile su **tri osobe**: dve zaposlene u školi u Preševu i jedna u školi u Bujanovcu.

Anketa je prvobitno obuhvatala i Medveđu, ali u uzorku nema ispitanika iz te opštine zbog čega se nalazi ovog izveštaja odnose na iskustva ispitanika iz Preševa i Bujanovca.

2. Nedostatak udžbenika i nastava uz alternativne materijale

Većina učenika navodi da im tokom školovanja nedostaju pojedini udžbenici i nastavni materijali, uključujući udžbenike na albanskom jeziku, ili uslovi za praktičnu nastavu. U 14 od 17 odgovora naveden je najmanje jedan konkretan nedostatak od udžbenika za pojedine predmete i materijala za stručne predmete do laboratorije i mogućnosti za praktičnu nastavu.

Među predmetima za koje učenici navode nedostatak udžbenika pojavljuju se hemija, fizika i istorija, dok jedna učenica medicinskog smera navodi da nemaju udžbenike za medicinske predmete, osim biologije i engleskog jezika. Druga navodi da udžbenici na albanskom jeziku nedostaju „gotovo za sve predmete“.

„Nedostaju nam knjige.“

„Kao učenici medicinskog smera nemamo knjige ni za jedan medicinski predmet.“

Kako bi nadomestili ono što im nedostaje, učenici najčešće koriste beleške nastavnika, fotokopije i sadržaje sa interneta. Beleške nastavnika pominju se u najmanje 13 odgovora, internet u najmanje osam, a fotokopije u najmanje šest. Pojedini učenici koriste i udžbenike iz drugih država, prezentacije, video-sadržaje i druge materijale koje im dostavljaju nastavnici.

Odgovori o uticaju ovakvog načina rada nisu jednoznačni. Mnogi učenici dodatne materijale smatraju korisnim i navode da im pomažu da bolje razumeju gradivo. Istovremeno, pojedini ističu da prepisivanje obimnih beležaka oduzima vreme i otežava pripremu.

Jedna učenica navodi da u odsustvu udžbenika upravo materijali sa interneta čine veliki deo onoga iz čega uče, dok druga ocenjuje da projekti mogu biti korisni, ali da im prepisivanje i prilagođavanje beležaka nastavnika oduzima mnogo vremena.

Šta kažu nastavnici/profesori

Dvoje od troje nastavnika/profesora navodi da učenicima nisu dostupni svi potrebni udžbenici i materijali. Kao oblasti u kojima postoje nedostaci navode maternji jezik, istoriju, muzičku kulturu i druge, posebno prirodne predmete. Treći ispitanik navodi da potrebne materijale ima.

Kao zamenu koriste sadržaje sa interneta, skripte, beleške i prevode sa drugih jezika. Jedan profesor navodi da nedostatak materijala utiče na motivaciju učenika jer dugo zapisivanje dovodi do gubitka interesovanja, dok drugi ističe da takav način rada oduzima vreme. Treći ocenjuje da internet i iskustvo nastavnika omogućavaju da se nedostatak materijala lakše prevaziđe.

„Dosta utiču jer oduzimaju vreme.“

3. Jezik, takmičenja i iskustva nejednakog tretmana

Šta kažu učenici

Nedovoljno poznavanje srpskog jezika pojavljuje se kao jedan od faktora koji utiču na obrazovne izbore mladih. U pitanju u kojem su učenici mogli da označe više faktora važnih pri izboru mesta studiranja, jezik nastave izabralo je šestoro od 17 učenika. U otvorenim odgovorima, međutim, više njih upravo nedovoljno poznavanje srpskog jezika navodi kao razlog zbog kojeg ne planiraju studiranje u Srbiji ili zbog kojeg im je studiranje u Srbiji manje dostupno.

„Ne razmišljam o studiranju u Srbiji zbog jezika.“

Iskustva sa školskim takmičenjima dodatno ukazuju na probleme povezane sa jezikom i nastavnim programom. Sedmoro učenika navodi da je učestvovalo na takmičenjima. **Četvoro od njih opisuje neku poteškoću: pitanja koja, prema njihovom iskustvu, nisu odgovarala nastavnom programu po kojem su učili, nedovoljnu pripremu, teško pronalaženje materijala i loš prevod testa sa srpskog na albanski jezik.**

Jedna učenica navodi da su pojedine reči u testu bile pogrešno prevedene i nerazumljive čak i uz njeno poznavanje srpskog jezika.

„Bilo je nepravde jer su bila pitanja van našeg nastavnog programa.“

Pored jezika, u pojedinim odgovorima pojavljuju se i osećaj nejednakog tretmana, strah od predrasuda i stav da mladi Albanci nemaju jednake mogućnosti kao njihovi vršnjaci u drugim delovima Srbije.

Šta kažu studenti i diplomci

Jezik se pojavljuje i u odgovorima studenata i diplomaca. **Jedna studentkinja koja studira medicinu u Tirani navodi da mladi iz albanske zajednice imaju ograničene mogućnosti za studiranje u Srbiji upravo zato što se većina programa izvodi na srpskom jeziku i ocenjuje da bi trebalo da postoji više mogućnosti za studiranje na albanskom.**

Druga studentkinja, koja studira u Bujanovcu, navodi da je razmatrala Novi Sad, ali da je zbog nesigurnosti i straha od etničkih predrasuda odlučila da studira u Bujanovcu.

Jedan diplomac kao prepreku za studiranje u Srbiji navodi i nedostatak saradnje univerziteta sa školama u njihovoj sredini, dok drugi među glavnim preprekama vidi materijalne uslove, studiranje na maternjem jeziku i udaljenost željenih fakulteta.

Šta kažu nastavnici/profesori

Nastavnici među preprekama za studiranje u Srbiji navode jezik, finansijske uslove, udaljenost od univerzitetskih centara, konkurenciju i strah mladih od toga kako će biti prihvaćeni u novoj sredini.

Jedna nastavnica navodi „jezik i diskriminaciju“ kao prepreke za mlade koji žele da studiraju u Srbiji, a kao primer navodi iskustvo svoje sestre, za koju tvrdi da je pala na ispitu zbog toga što je Albanka.

Problemi sa prevodom pojavljuju se i u odgovorima profesora o školskim takmičenjima. Dvoje nastavnika navodi poteškoće: jedan pominje pogrešne prevode, dok drugi navodi da je na pojedinim takmičenjima iz biologije, istorije i geografije prevod nedostajao ili bio loš. Treći ispitanik nije imao takvo iskustvo.

4. Izbor mesta studiranja

Šta kažu učenici

Najmanje 13 od 17 učenika eksplicitno navodi da trenutno ne planira da studira u Srbiji. Troje razmišlja o toj mogućnosti, dok iz jednog odgovora nije moguće jasno utvrditi plan.

Kada su pitani gde bi najviše želeli da studiraju, najčešće se pojavljuju Priština/Kosovo* i Tirana/Albanija – po pet odgovora. Dvoje učenika navodi Srbiju, dok se u pojedinačnim odgovorima pojavljuju Tetovo, Turska, Italija i druge evropske zemlje.

Razlozi za izbor razlikuju se, ali se ponavljaju nastava na maternjem jeziku, kvalitet obrazovanja, izbor studijskih programa, mogućnosti za praktično obrazovanje, zapošljavanje nakon studija, udaljenost od porodice i osećaj sigurnosti ili prihvaćenosti.

„Na Kosovu, jer se tamo osećam sigurnije.“

Mogućnost zaposlenja nakon studija predstavlja najčešće izabrani faktor pri odluci o mestu studiranja – označilo ju je 14 od 17 učenika. Slede kvalitet obrazovanja (11), izbor studijskih programa (8), jezik nastave (6), troškovi (5) i udaljenost od kuće (3).

Posebno izražen nalaz odnosi se na dostupnost studijskih programa. Četrnaest od 17 učenika (82,4%) smatra da u Srbiji nema dovoljno studijskih programa koji odgovaraju potrebama mladih iz Preševa, Bujanovca i Medveđe. U otvorenim odgovorima navode nedostatak različitih programa, praktične nastave, mogućnosti za profesionalni razvoj, informacija o studiranju, podrške i mogućnosti školovanja na albanskom jeziku.

*Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

Problem priznavanja diploma stečenih na Kosovu pojavljuje se kao faktor koji utiče ili bi mogao da utiče na izbor mesta studiranja u 13 od 17 odgovora. Neki učenici navode da zbog toga ne razmatraju Kosovo, drugi da bi na Kosovu studirali kada bi diploma bila lakše priznata, dok oni koji ne planiraju da rade u Srbiji ovaj problem smatraju manje važnim.

Jedna učenica kaže da upravo zbog ovog problema nikada nije razmatrala studiranje na Kosovu, dok druga navodi da bi Kosovo bilo odgovarajuća opcija samo ukoliko nakon studija ne planira zaposlenje u Srbiji.

Šta kažu studenti i diplomci

Od četvoro ispitanika, dvoje trenutno studira, a dvoje je završilo studije. Jedna studentkinja studira medicinu u Tirani, dok druga studira u Bujanovcu na programu Ekonomskog fakulteta u Subotici. Dvoje diplomaca studije je završilo u Prištini, odnosno na Kosovu.

Odgovori pokazuju različite razloge za izbor fakulteta: nastavu na maternjem jeziku, blizinu, troškove, kvalitet obrazovanja, mogućnost zapošljavanja i status diplome.

Posebno je ilustrativno iskustvo studentkinje medicine koja navodi da je razmatrala Prištinu jer joj je bliža porodici, ali da je Tiranu izabrala zbog toga što smatra da će diploma koju tamo stekne imati veću mogućnost priznavanja i korišćenja nakon povratka. U njenom slučaju pitanje diplome bilo je važnije od blizine mesta studiranja.

Studentkinja koja studira u Bujanovcu kao razloge izbora navodi finansijsku dostupnost, stipendiju i to što će imati diplomu koja je priznata u državi u kojoj živi.

Jedan diplomac, koji je studije završio u Prištini 1989. godine, naglašava da je tada kontekst bio drugačiji:

„Tada smo bili jedna država – Jugoslavija.“

Drugi diplomac, koji je studije završio na Kosovu 2017. godine, navodi da nije pokušavao da prizna diplomu u Srbiji i da svoju kvalifikaciju nije koristio za zaposlenje.

Sva četiri ispitanika, kada odgovaraju na zajedničko pitanje o sadašnjim mogućnostima mladih, ocenjuju da mladi iz albanske zajednice nemaju dovoljno mogućnosti da u Srbiji studiraju ono što žele. Kao ono što nedostaje navode studije na albanskom jeziku, izbor programa, informacije, finansijsku podršku, bolju saradnju sa univerzitetima i druge uslove za studiranje.

Šta kažu nastavnici/profesori

Ocene profesora nisu potpuno jednake. Jedan ispitanik mogućnosti nastavka obrazovanja u Srbiji ocenjuje kao male, drugi smatra da su ograničene, uz napomenu da nema dovoljno informacija, dok treći mogućnosti ocenjuje pozitivnije.

Među faktorima koji, prema njihovom iskustvu, utiču na odluku učenika o mestu studiranja nalaze se finansijski uslovi, jezik, udaljenost, uslovi prijema, mogućnost rada tokom studija i kasnije zaposlenje.

Dvoje od troje nastavnika smatra da mladi iz albanske zajednice nemaju jednake obrazovne mogućnosti kao mladi u drugim delovima Srbije, dok jedan smatra da imaju.

5. Od diplome do posla: zapošljavanje i profesionalne mogućnosti

Šta kažu učenici

Mogućnost zapošljavanja nakon studija izdvaja se kao jedan od najsnažnijih nalaza među srednjoškolcima: **14 od 17 učenika** označilo ju je kao važan faktor pri izboru mesta studiranja.

Odgovori o tome gde bi želeli da žive i rade pokazuju da odlazak nije nužno prvi izbor svih mladih. Deo učenika želeo bi da ostane u rodnom mestu ili blizu porodice, ali tu mogućnost direktno vezuju za postojanje posla i uslova za pristojan život. Drugi već planiraju odlazak na Kosovo, u Švajcarsku ili druge zemlje zbog boljih mogućnosti za zaposlenje i viših zarada.

„Ako bih mogla da pronađem dobar posao ovde, ostala bih, a ako ne, verovatno bih otišla u inostranstvo.“

Na pitanje da li vide dovoljno mogućnosti da nakon školovanja ostanu u svojoj zajednici, 11 od 15 učenika koji su dali sadržajan odgovor navodi da mogućnosti ne vidi ili da ih vidi veoma malo. Nedostatak radnih mesta najčešće je obrazloženo.

„Želju imam, ali mogućnosti ne vidim.“

„Nema mnogo mesta gde možeš da se zaposliš.“

Šta kažu studenti i diplomci

Iskustva dvoje diplomaca pokazuju dve različite situacije. Osoba koja je studije završila 1989. godine navodi da trenutno radi u svojoj struci. Drugi diplomac, koji je studije završio 2017. godine na Kosovu, radi van struke. Navodi da je u svojoj profesiji radio samo kao praktikant i da kvalifikaciju stečenu tokom studija nije koristio za zaposlenje.

„Vratio sam se, ali zbog diplome radim poslove koji nemaju veze sa mojom profesijom.“

Odgovori dve studentkinje pokazuju želju za vezom sa lokalnom zajednicom nakon završetka studija, ali i da će mogućnost zaposlenja biti presudna. Studentkinja medicine u Tirani želi da se vrati u Bujanovac ukoliko bude mogla da pronađe posao i profesionalno se razvija. Druga studentkinja trenutno svoju budućnost više vidi van Srbije, ali navodi da želi da se u budućnosti vrati i doprinese zajednici.

Kod sve četiri osobe mogućnosti studiranja i zaposlenja pojavljuju se kao međusobno povezane: odluka o fakultetu nije samo obrazovni izbor, već i procena da li će stečena kvalifikacija omogućiti rad i život u mestu u kojem žele da ostanu ili se vrate.

Šta kažu nastavnici/profesori

Nastavnici takođe prepoznaju zaposlenje kao jedan od glavnih problema. Dvoje od troje ga direktno navodi među ključnim uslovima za ostanak mladih u lokalnoj zajednici, dok se finansijski uslovi i mogućnost rada pojavljuju i među faktorima koji utiču na izbor mesta studiranja.

„Bolji uslovi i zaposlenje nakon završetka školovanja.“

6. Odnosi sa vršnjacima iz drugih zajednica i odvojeno školovanje

Šta kažu učenici

Odgovori učenika o učestalosti druženja sa vršnjacima iz drugih etničkih zajednica su različiti. Neki navode da takve kontakte imaju često kroz školu, omladinske organizacije i projekte, dok drugi kažu da ih imaju retko ili ih uopšte nemaju.

Istovremeno, 13 od 17 učenika navodi da je ranije učestvovalo u aktivnosti ili projektu koji je povezivao mlade iz srpske i albanske zajednice. Većina tih iskustava opisana je pozitivno – učenici navode nova poznanstva, druženje i upoznavanje drugih zajednica. Jedan ispitanik opisuje početnu distancu koja se vremenom smanjivala.

„Imala sam priliku da upoznam mnogo ljudi, njihovu zajednicu, tradiciju i način obrazovanja.“

Mišljenja o uticaju odvojenog školovanja su podeljena. Deo učenika smatra da odvojene škole otežavaju upoznavanje i stvaraju distancu, dok drugi ne smatraju da je sama školska podela presudna i veći problem vide u nedostatku zajedničkih aktivnosti. Jedan učenik iz Preševa navodi da u njegovoj školi nema takve podele i da učenici nastavu pohađaju zajedno.

Najmanje 14 od 17 učenika jasno izražava želju za više zajedničkih aktivnosti. Među predlozima su sportske, kreativne i obrazovne aktivnosti, ekskurzije, projekti, kvizovi znanja i sadržaji kroz koje bi mladi upoznali način života i kulturu drugih zajednica.

Jedna učenica je u odgovoru ukazala da se romska zajednica u upitniku ne pominje eksplicitno, navodeći da je ranije učestvovala u projektima koji su povezivali mlade iz srpske, albanske i romske zajednice.

Šta kažu nastavnici/profesori

Dvoje nastavnika izričito navodi da odvojeno školovanje utiče na odnose između učenika iz srpske i albanske zajednice. Jedan od njih navodi da su postojale različite inicijative i projekti koji su ih povezivali, uključujući aktivnosti organizacija kao što su Grupa 484 i GTZ.

Treći ispitanik na pitanje o odvojenom školovanju odgovara da se ovim aktivnostima uglavnom bave organizacije, ali ne daje detaljniju procenu njegovog uticaja.

U komentarima se pojavljuje i potreba za većim međusobnim upoznavanjem:

„Da se što više međusobno upoznajemo, da bismo poštovali jedni druge i da ne sudimo bez argumenata i činjenica.“

7. Ostanak ili odlazak: kako mladi vide svoju budućnost

Šta kažu učenici

Kada razmišljaju o tome da li nakon školovanja mogu da ostanu u svojoj zajednici, većina učenika mogućnosti ocenjuje kao ograničene. Od 15 učenika koji su dali konkretan odgovor, njih 11 navodi da ne vidi dovoljno mogućnosti za ostanak ili da su one veoma male.

Istovremeno, deo odgovora pokazuje da želja za ostankom postoji, ali je uslovljena zaposlenjem, zaradom i mogućnošću profesionalnog razvoja.

Predlozi učenika za poboljšanje položaja mladih obuhvataju više radnih mesta, veći izbor studijskih programa, mogućnosti obrazovanja na albanskom jeziku, priznavanje diploma, više praktične nastave, bolje informisanje o obrazovnim mogućnostima, ravnopravniji tretman, veću posvećenost nastavnika svim učenicima i više prostora da sami mladi govore o svojim potrebama.

Pojedini odgovori izlaze iz užeg okvira obrazovanja i ukazuju na širi osećaj neravnopravnosti i nezadovoljstva odnosom institucija prema albanskoj zajednici.

„Treba promeniti obrazovni i školski sistem.“

„Informacije i mogućnosti za razvoj i obrazovanje na albanskom jeziku, kao i jednake mogućnosti zapošljavanja.“

Jedna učenica posebno predlaže veće angažovanje školskih psihologa i više razgovora sa učenicima o nasilju, saradnji i komunikaciji, dok druga naglašava da učenicima treba omogućiti više prostora da izraze svoje mišljenje.

Šta kažu studenti i diplomci

Sva četiri ispitanika smatraju da sadašnje mogućnosti za studiranje mladih iz albanske zajednice u Srbiji nisu dovoljne.

Među predloženim promenama pojavljuju se više studijskih mogućnosti na albanskom jeziku, podrška studentima, priznavanje diploma i kvalifikacija, više lokalnih radnih mesta i stručnih praksi, bolje informisanje, kao i posebne kvote za pripadnike albanske zajednice na fakultetima u Srbiji.

Jedan diplomac naglašava potrebu za promenom institucionalnog i političkog odnosa i doslednim ostvarivanjem prava garantovanih zakonima. Studentkinja medicine smatra da bi dostupno obrazovanje i zaposlenje omogućili većem broju mladih da se vrate i doprinesu svojoj zajednici.

Odgovori na pitanje da li bi ponovo izabrali isti fakultet i mesto studiranja takođe su različiti: jedna osoba bi donela istu odluku, jedna nije sigurna, dok dvoje navodi da verovatno ili sigurno ne bi. Razlozi za preispitivanje izbora povezani su sa kasnijim profesionalnim mogućnostima i iskustvom nakon studija.

„Potrebno je više konkretnog ulaganja u obrazovanje i zapošljavanje.“

„Nemojte prestati da tražite prava koja nam pripadaju.“

Šta kažu nastavnici/profesori

Nastavnici kao potrebne promene navode ravnopravnije mogućnosti za studiranje, bolje uslove, veće mogućnosti zapošljavanja i promenu šireg političkog i institucionalnog pristupa.

Dvoje posebno ističe da bez mogućnosti zaposlenja nema dovoljno uslova da se mladi nakon školovanja zadrže u lokalnoj zajednici.

Pored toga, u odgovorima se pojavljuje i potreba za većim međusobnim upoznavanjem i poštovanjem mladih iz različitih zajednica.

8. Zaključak

Najizraženiji problemi odnose se na nedostatak udžbenika i nastavnih materijala, zbog čega se deo učenika oslanja na beleške nastavnika, fotokopije, internet i druge dodatne izvore. U odgovorima se pojavljuju i problemi na školskim takmičenjima, kao i utisak dela ispitanika da mladi iz albanske zajednice nemaju jednake obrazovne mogućnosti kao njihovi vršnjaci u drugim delovima Srbije.

Ograničen izbor studijskih programa, uključujući mogućnosti studiranja na albanskom jeziku, pitanje priznavanja diploma, nedovoljno poznavanje srpskog jezika i posebno mogućnosti zapošljavanja utiču na odluke mladih o tome gde će studirati i gde će kasnije živeti. Ipak, deo ispitanika navodi da bi želeo da se vrati ili ostane u svojoj zajednici i doprinese njenom razvoju, ukoliko bi za to postojale bolje obrazovne i profesionalne mogućnosti.

Odgovori istovremeno pokazuju interesovanje mladih za više kontakata, zajedničkih aktivnosti i povezivanja sa vršnjacima iz drugih zajednica. Iako nalazi nisu reprezentativni za sve mlade iz Preševa i Bujanovca, ukazuju na konkretna pitanja koja zahtevaju dalje praćenje.

9. Ograničenja istraživanja

- **Veličina uzorka:** Istraživanje je sprovedeno na malom broju ispitanika, posebno među studentima/diplomcima (4) i nastavnicima/profesorima (3). Nalazi predstavljaju iskustva i mišljenja učesnika istraživanja i ne mogu se tumačiti kao reprezentativni za sve mlade ili zaposlene u obrazovanju u tri opštine.
- **Geografska zastupljenost:** Iako se istraživanje odnosi na Preševo, Bujanovac i Medveđu, među ispitanicima nema osoba iz Medveđe. Srednjoškolski uzorak dominantno čine učenici iz Bujanovca (15 od 17), dok su samo dva odgovora iz Preševa. Među studentima/diplomcima troje je iz Bujanovca, a jedna osoba iz Preševa. Nastavnici/profesori rade u školama u Bujanovcu i Preševu.

Zbog toga nalazi ne omogućavaju zaključke o iskustvima mladih u Medvedi, niti ravnopravno poređenje tri opštine.

- **Struktura srednjoškolskog uzorka:** Četrnaest od 17 srednjoškolskih ispitanika su devojke, pa ni rodna struktura uzorka nije ujednačena. Jedna ispitanica navela je da je već završila srednju školu, iako je upitnik prvenstveno bio namenjen učenicima koji je trenutno pohađaju.
- **Različiti upitnici:** Tri grupe nisu dobijale potpuno ista pitanja. Zbog toga odsustvo neke teme u odgovorima studenata/diplomaca ili nastavnika/profesora ne znači nužno da ona za njih nije važna, već može biti posledica strukture upitnika.

Nalazi se ne mogu generalizovati na sve mlade iz albanske zajednice u Preševu i Bujanovcu, ali jasno ukazuju na konkretne prepreke i iskustva koja zaslužuju dalju pažnju.

10. Izvori

- Google Forms upitnik: „Obrazovne mogućnosti mladih iz albanske zajednice u Preševu, Bujanovcu i Medvedi“
- Google Forms upitnik: „Za studente i diplomce – Obrazovne mogućnosti mladih iz albanske zajednice u Preševu, Bujanovcu i Medvedi“
- Google Forms upitnik: „Iskustva nastavnika i profesora o obrazovnim mogućnostima mladih iz albanske zajednice u Preševu, Bujanovcu i Medvedi“

Autor: Ibrahim Fejzullahi